

A BENSŐ GYARAPODÁS SZEREPE NÉPESSÉGÜNK SZAPORODÁSÁBAN AZ UTOLSÓ ÉVTIZED ALATT.

Az utolsó, 1890-iki népszámlálás örvendetes eredményei főbb vonásaikban már eléggé ismeretesek. Bármily örvendetes legyen azonban az ezen alkalommal tapasztalt szaporodás mérve, valóban hasznos okulást csak úgy merithetünk, ha nemcsak azt tudjuk, -mennyire szaporodtunk, hanem ha egyszerűs mind ismerjük is azon okokat, melyeknek e szaporodást köszönhetjük. Csak így fogjuk megmondhatni, hogy e szaporodás benső vagy külső okoknak, a születések és halálozások különbözőete által előidézett benső változásnak vagy pedig a vándorlás okozta külső hullámnak tulajdonítandó-e. Csak így fogjuk megmondhatni, hogy a szaporodás állandó vagy muló forrásokból ered-e. És csak e két tényező összevetése után fogunk némileg megállhatóbb következtetéseket vonhatni nemcsak arra nézve, hogy az elért szaporodás minden esetben valóban örvendetes-e, hanem arra nézve is, hogy ennek a szaporodásnak a mérve is minden esetben megfelelő-e.

A benső és külső szaporodás eltéréseit kétféle módon tanulmányozhatjuk. Az egyiket az illetőség és születés egybevetése szolgáltatja; a másikat a népszámlálás alkalmával tapasztalt tényleges eredmények összehasonlítása, a születések és halálozások különbözőete útján kiszámított eredményekkel. Az első módhoz szükséges adatokat már a népszámlálás nyújtja és *Vargha Gyula* barátom lelkiismeretes és szakavatott tollal e folyóirat múlt évi márcziusi füzetében ismertette úgy ez adatokat, mint az abból levonható következtetéseket. A második módhoz a népszámlálás adatain kívül a születési és halálozási adatok is szükségesek a megfelelő évtizedről. Az országos statisztikai hivatal főnökének, *Jekelfalussy József* barátomnak

szivességéből ez adatok még közrebocsátásuk előtt rendelkezésemre bocsáttattak és így abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy a népszámlálás főbb eredményeit az ezen adatok által nyújtott új megvilágításban mutathatom be a folyóirat tisztelt olvasóinak.

Az 1890-iki népszámlálás adatai szerint a magyar szent korona területének polgári népessége az utolsó tíz év alatt 15,642.102 lélekről 17,349.398 lélekre emelkedett és így 1,707.296 lélekkal, vagyis 10[·]91 százalékkal gyarapodott. Ez gyarapodás azonban természetesen nem oszlik meg egyenletesen az egész területen. A szorosabb értelemben vett Magyarország polgári népessége 13,728.622 lélekről 15,133.494 lélekre emelkedett és így 1,404.872 lélekkal, vagyis 10[·]23 százalékkal gyarapodott. Fiume és kerületének polgári lakossága 20.981-ről 29.494-re, vagyis 8.513 lélekkal, azaz 40[·]57 százalékkal szaporodott. Horvát Szlavonországok lakossága 1,892.499-ről 2,186.410-re, azaz 293.911 lélekkal, vagyis 15[·]53 százalékkal szaporodott.

A mi a Dráván inneni terület egyes részeit illeti, legjobban szaporodott a Duna-Tisza köze 17[·]56 százalékkal, azután a Tisza balpartja 13[·]67 százalékkal, majd a Tisza-Maros szöge 10[·]82 százalékkal. Meglehetősen egyforma szaporodást mutatnak Erdély 8[·]02, a Duna jobb partja 7[·]20 és a Duna bal partja 7[·]25 százalékkal. Leghátul marad a Tisza jobb partja 5[·]32 százaléknyi gyarapodással.

Az egyes magyar megyék gyarapodása a gyarapodás mérvének sorrendje szerint a tizedesek elhanyagolásával és pedig csökkenő sorrendben a következő:

23 ⁰ / ₀ Pest.	10 ⁰ / ₀ Szatmár, Beszterce-Naszód és Hajdu.
19 » Csanád.	9 » Torda-Aranyos, Baranya, Zólyom, Kis-Küküllő és Temes.
17 » Máramaros és Bereg.	8 » Turóc, Esztergom, Alsó-Fehér és Vas.
15 » Ugocsa és Bihar.	7 » Hunyad, Zemplén, Nyitra, Tolna és Bars.
14 » Kolozs, Szabolcs, Csongrád és Jász.	6 » Ung, Pozsony, Krassó, Somogy és Fejér.
12 » Békés, Szilágys. Zala, Szolnok-Doboka, Bács, Torontál és Arad.	
11 » Nógrád, Maros-Torda, Borsod és Heves.	

5°/_o Hont, Győr Trencsén, Sopron, Komárom és Szeben. 2°/_o Csík, Liptó és Nagy-Küküllő.

4 » Udvarhely és Fogaras. 1°/_o-on alul marad Abauj. Ugyiszólván változatlan Sáros.

3 » Árva, Háromszék, Brassó, Gömör és Veszprém.

Fogyott és pedig 1^o_o0^o/_o-kal Moson és 5^o_o5^o/_o-kal Szepes.

Ha ellenben azt nézzük, hogy mikép alakul a születések és halálozások különbözete alapján kiszámított gyarapodás, akkor a következő számokat kapjuk:

Szent István koronája egész területén a lakosság szaporodva volna 1880-ról 1890-re 12^o_o26 százalékkal. A szorosabb értelemben vett Magyarországon 11^o_o59 százalékkal, Fiume kerületében 11^o_o66 százalékkal, Horvát-Szlavonországokban 14^o_o83 százalékkal.

Az ország egyes részeit illetőleg legjobban szaporodott volna a Duna-Tisza köze 13^o_o83 százalékkal, azután a Tisza bal partja 13^o_o79 százalékkal, majd a Tisza jobb partja 11^o_o80, a Tisza-Maros szöge 11^o_o54, a Duna jobb partja 11^o_o34 és végül Erdély 10^o_o60 és a Duna bal partja 10^o_o01 százalékkal.

Áttérve a megyékre, azokban a születések és halálozások különbözete alapján mindenütt gyarapodás mutatkoznék és pedig ott is a tizedesek elhanyagolásával és a fönnebb alkalmazott csökkenő sorrend megtartásával:

19 ^o / _o gyarapodás Csanád.	10 ^o / _o Arad, Bars, Borsod, Sopron, Abauj, Esztergom, Tolna, Alsó-Fehér, Udvarhely, Veszprém és Fogaras.
17 » Bereg és Bács.	9 » Szeben, Háromszék, Árva, Komárom, Besztercze-Naszód, Nagy-Küküllő, Trencsén és Turócz.
16 » Máramaros.	8 » Pozsony, Győr, Temes, Csík, Moson, Bars és Hont.
15 » Ung és Torontál.	7 » Krassó, Szepes, Gömör, Hunyad, és végül
14 » Ugocsa, Zala, Csongrád, Békés és Jász.	6 » gyarapodás Liptó megyében.
13 » Heves, Zemplén, Szilágy, Vas, Szabolcs, Bihar, Maros-Torda, Kis-Küküllő, Sáros és Szatmár.	
12 » Kolozs, Torda-Aranyos, Szolnok-Doboka és Somogy.	
11 » Nógrád, Fejér, Hajdú, Zólyom, Pest, Nyitra és Brassó.	

E kétféle számcsoport összevetéséből tehát azon érdekes, habár nem örvendetes eredményre kell jönnünk, hogy ha mindaz, mit a természet a születések és halálozások különbözete alakjában ez országnak adott, tényleg ez országnak meg is marad, vagyis más szavakkal, ha az utolsó tíz év alatt senki nem vándorol be ez országba és senki nem vándorol ki abból, akkor a Szent István koronájának területén 1890-ben 210.132 lélekkel többet kellett volna találni, mint a mennyit tényleg találtunk. És ez a vesztség egészen az anyaországot terheli, mert Horvát-Szlavonországnak még egy kis bevándorlási többlete is van, a mennyiben itt 1880—1890-ig a születések és halálozások különbözete alapján 280.676 lélekre menne a szaporodás, míg a tényleges szaporodás 1890-ben 293.911 lelket tett. Ellenben az anyaországban kivándorlási többlet mutatkozik, a mennyiben itt 1880—1890-ig a születések és halálozások különbözete alapján 1,632.689 lelket tenne a gyarapodás, míg a valóságos gyarapodás 1890-ben csak 1,404.872 lélekre ment. Az anyaország hiánya tehát közel 230.000 ember.

Az egyes országrészek közt a legérzékenyebb az eltérés a Duna jobb partján és a Tisza jobb partján. Amott 291.169 lélek volna a születések és halálozások különbözete alapján kiszámított benső szaporodás, míg a tényleges szaporodás csak 187.020. Emitt 171.385-re menne a benső szaporodás, míg a tényleges csak 76.671. A különbözet tehát az illető országrészek hátrányára mindegyik esetben mintegy 100.000 ember.

Nem oly nagy, de még mindig jelentékeny elmaradást mutat a tényleges eredmény a születések és halálozások különbözetével szemben Erdélyben és a Duna bal partján: 167.168 lélek szaporodás 220.958 lélek helyett az elsőben is 127.466 lélek szaporodás 175.432 lélek helyett. A különbözet a két országrész hátrányára tehát mindegyiknél mintegy 50.000 ember.

A tényleges eredmény és a születések és halálozások különbözete körülbelül találkozik egymással a Tisza-Maros szögén és a Tisza bal partján, de azért a tényleges eredmény itt is mindig kisebb, mint a születések és halálozások különbözete.

Csak egy részében az országnak haladja meg a tényleges

eredmény a születések és halálozások különbözetét, a Duna-Tisza közén, a hol 411.428 lélek a tényleges eredmény, míg a születések és halálozások különbözete csak 328,067 lélek. A bevándorlási többlet tehát itt több mint 80.000 ember.

Ez az egészben kedvezőtlen benyomás még erősebb lesz, ha az egyes megyékre térünk át. Magyarország 63 megyei törvényhatósága közül ugyan 15 van olyan, melyben a népszámlálás tényleges eredménye 1890-ben meghaladja a születések és halálozások különbözetét 1880—1890-ig, vagyis más szóval olyan, melyben a bevándorlás nagyobb, mint a kivándorlás. De ez a bevándorlási többlet csak egyben jelenkezik nagyobb erővel.

Pest megyében, hol 12 százalékot halad meg.

A többi tizennégy megyében már egészen jelentéktelen.

2 százalék Biharban.

2—1 közt mozog mindig csökkenő sorrendben Kolozs, Baranya, Arad, Jász, Besztercze-Naszód, Szabolcs, Borsod és Máramaros megyében.

1 százalékon is alul marad Hunyad, Temes, Csanád, Ugocsa és Nógrád megyében.

Ellenben kisebb a népszámlálási eredmény 1890-ben, mint a születések és halálozások különbözete 1880—1890-ig, vagyis kivándorlási többletet találunk 47 magyar megyében, és pedig:

0—1 százalékig menőt, most már emelkedő sorrendben Csongrád, Turóc, Szolnok-Doboka, Bereg, Krassó és Szilágy megyében;

1—2 százalékig menőt Maros-Torda, Hajdu, Zólyom, Esztergom és Alsó-Fehér megyében;

2—3 százalékig menőt Békés, Pozsony, Zala, Hont, Szatmár, Heves, Torda-Aranyos, Tolna megyében,

3—4 százalékig menőt Torontál, Győr, Trencsén, Kis-Küküllő, Nyitra, Bars, Gömör és Liptó megyében,

4—5 százalékig menőt Komárom, Szeben és Bács megyében,

5—6 százalékig menőt Sopron, Vas, Fejér, Árva, Háromszék, Fogaras, Udvarhely, Veszprém, Zemplén és Csik megyében,

6—7⁷ százalékgig menőt Somogy és Nagy-Küküllő megyében,

7—8 százalékgig menőt Brassóban,

8—9 százalékgig menőt Ungban,

9—10 százalékgig menőt Mosonban és Abaujban,

12—13 százalékgig menőt Szepesben, és

13 százaléket is meghaladott Sárosban.

A mig tehát a bevándorlás csak egy megyében mutat 5 százaléket meghaladó arányokat, addig a kivándorlás tizen-nyolcz megyében haladja meg az 5 százaléket. Lássuk ezeket közelebbről. E tizennyolcz megyéből három esik a nyugati osztrák határra, ugymint Sopron, Vas és Moson. Itten a haladottabb örökös tartományok felszívó ereje működik. Másik három, ugymint Fejér, Veszprém és Somogy a Dunántúl zömére esik. Itt ismét Szlavonia, sőt Amerika is vonzza a kivándorlókat. Árvának lakosságát főleg Budapest szívja föl. Háromszék, Fogaras, Udvarhely, Csik, Nagy-Küküllő és Brassó megyékben Románia közelsége érezteti hatását, mig a kivándorlás tekintetében legnagyobb százaléket föltüntető megyékben kétségtelenül ismét Amerika vonzereje érvényesül.

E jelentékeny kivándorlási többlet kétségtelenül kedvezőtlen jelenség és megérdemli, hogy behatóbban foglalkozzunk annak okaival, hogy annak idején megismertessük azon eszközöket is, melyekkel e bajt orvosolni lehessen. De egy föl-emelő és biztató körülmény még e kedvezőtlen jelenségben is van, és pedig olyan, melyet eddig soha nem méltattak kellő figyelemre. S ez az, hogy népességünk fejlődő élet-ereje, benső szaporodási képessége minden kétségen felül áll. A születések és halálozások különbözete alapján az országnak legalább 200.000 lélekkel több lakosa lehetne, mint a mennyit a népszámlálás tényleg talált, daczára annak, hogy maga a népszámlálás is már igen kedvező többletet mutatott föl. Népességünk belső szaporodási képességének ezen nagy ereje azonban ne szolgáljon okul arra, hogy a fény mellett az árnyat észre ne vegyük, hanem ellenkezőleg szolgáljon buzdításul arra, hogy kutatva a nagy és örvendetes haladás mellett is mutatkozó hiányok és fogyatkozások okait, megtaláljuk annak utját és módját, hogy a jövőben a mainál is fényesebb eredményeket érhessünk el.

LÁNG LAJOS.